

Vesna Ćorić*

UDK: 341.231.14(4-672EU)

str. 69-85.

NEUSKLAĐENOST TUMAČENJA ČLANA 6. EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA U JURISPRUDENCIJI SUDA PRAVDE EVROPSKE UNIJE I EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Apstrakt

Pitanje stepena usaglašenog tumačenja Evropske konvencije o ljudskim pravima u jurisprudenciji Suda pravde i Evropskog suda za ljudska prava, podelilo je u velikoj meri evropsku naučnu misao i stručnu javnost. Ovim radom nastoji se pružiti parcijalni doprinos rešavanju datog pitanja, na taj način što se pristupa evolutivnoj analizi sudske prakse Suda pravde i Evropskog suda za ljudska prava, koja se odnosi na zaštitu prava na pravično suđenje, zajemčeno članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ključne reči: Evropski sud za ljudska prava, Sud pravde Evropske unije, pravo na pravično suđenje, Evropska konvencija o ljudskim pravima, neusklađena tumačenja.

1. Uvod

Decenijama je u naučnim i stručnim krugovima, dominiralo gledište da postojanje neusklađenog tumačenja odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu EKLJP) od strane Suda pravde Evropske unije (u

* Istraživač saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd.

daljem tekstu SP)¹ i Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu ESLJP) predstavlja jedan od ključnih sistemskih problema u evropskom poretku zaštite ljudskih prava, koji proizilazi iz suštinski različitih pristupa dva suda.² Isticano je da postojeća neusaglašenost doprinosi, s jedne strane, pravnoj nesigurnosti i nejednakosti pojedinaca, dok s druge strane, ugrožava legitimnost i autoritet oba nadnacionalna suda.³

S druge strane, među autorima je bilo zastupljeno i drugačije stanovište, koje je vremenom okupilo sve veći broj pristalica, a prema kojem neusaglašenost prakse dva suda predstavlja istorijsku kategoriju, koja trenutno ima isključivo doktrinarni značaj. Tačnije, pobornici ovog shvatanja navode da je evolucijom evropskog poretka zaštite ljudskih prava problem stvarne neusaglašenosti prevaziđen.⁴ Pod evolucijom evropskog sistema zaštite ljudskih prava,

¹ Ugovorom iz Lisabona Evropski sud pravde, čije je pravo ime do tada bilo Sud pravde Evropskih zajednica je promenio svoj naziv u Sud pravde Evropske unije. Za potrebe ovog rada će se upotrebljavati termin Sud pravde, kako kada se upućuje na njegovo delovanje pre, tako i nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona. Izrazom Sud pravde će se obuhvatiti i delovanje Opšteg suda koji se do stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona nazivao Prvestepeni sud.

² I. Ward, *A Critical Introduction to EC Law*, Butterworths, London, 1996, str. 140-143; J. H. H. Weiler, "Eurocracy and Distrust: Some Questions concerning the Role of the European Court of Justice in the Protection of Fundamental Rights within the Legal Order of the European Communities", *Washington Law Review*, vol. 61, 1986, str. 1103-1109; N. J. S. Lockhart, J. H. H. Weiler, "Taking Rights Seriously Seriously: The European Court of Justice and its Fundamental Rights Jurisprudence", *Common Market Law Review*, vol. 32, no. 1, 1995, str. 62-69; R. Lawson, "Confusion and Conflict? Divergent Interpretations of the European Convention on Human Rights in Strasbourg and Luxembourg", *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe: Essays in Honour of Henry G. Schermers* (eds. R. Lawson, M. de Blois), Martinus Nijhoff, London, 1994, str. 215-290; S. Douglas-Scott, "Tale of Two Courts: Luxembourg, Strasbourg and the Growing European Human Rights Acquis", *Common Market Law Review*, vol. 43, no. 3, 2006, str. 629-665; A. G. Toth, "The European Union and Human Rights: The Way Forward", *Common Market Law Review*, vol. 34, no. 3, 1997, str. 491-529; M. W. Janis, "Fashioning a Mechanism for Judicial Cooperation on European Human Rights Law Among Europe's Regional Courts", *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe: Essays in Honour of Henry G. Schermers* (eds. R. Lawson, M. de Blois), vol. 3, Martinus Nijhoff, London, 1994, str. 213-214; R. Lawson, (1994), 210-240.

³ M. W. Janis, (1994), 213; J. R. Wetzel, "Improving Fundamental Rights Protection in the European Union: Resolving the Conflict and Confusion between the Luxembourg and Strasbourg Courts", *Fordham Law Review*, vol. 71, no. 6, 2003, str. 2843-2845.

⁴ D. Spielmann, "Human Rights Case Law in the Strasbourg and Luxemburg Courts: Conflicts, Inconsistencies, and Complementarities", *The EU and Human Rights* (eds. P. Alston, M. R. Bustelo, J. Heenan), Oxford University Press, New York, 1999, str. 770-777; P. Craig, *EU Administrative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, str. 525; C. Costello, "The Bosphorus

podrazumevaju se kako izmene i dopune koje su pretrpeli pravni akti u okviru oba nadnacionalna sistema, tako i brojni međuuticaji koji su se odigrali između dva suda, pre svega, kroz uzajamno oslanjanje na praksu drugog suda u cilju ujednačavanja tumačenja odredbi EKLJP.

Pobornici izloženog shvatanja dalje ističu da neusaglašenost predstavlja dinamički, a ne statički koncept, ukazujući tako na njen prolazni karakter. Pojava povremene neusaglašenosti je, po njihovom mišljenju, neizbežna i prirodna posledica tzv. miroljubive koegzistencije različitih sudskih sistema između kojih nisu uspostavljeni hijerarhijski odnosi.⁵ Privremena neusklađenost je neizbežna budući da dva različita pravna sistema nikada ne mogu da se razvijaju istim tempom odnosno paralelno. Stoga, kada ESLJP npr. izmeni tumačenje neke odredbe EKLJP, potrebno je izvesno vreme sve dok se pravni poredak Evropske unije (u daljem tekstu EU) ne prilagodi novonastaloj izmeni.⁶ Privremenu neusaglašenost, po mišljenju ove grupe autora, ne bi trebalo smatrati negativnom i štetnom pojavom, budući da bi se na taj način, favorizovala koherentnost, na štetu pravne evolucije, što bi vodilo zatvaranju i zaustavljanju daljeg razvoja evropskog sistema zaštite ljudskih prava.⁷

Stanovištu o tolerisanju izvesnog stepena neusaglašenosti ne protivi se ni ESLJP u svojim novijim presudama u kojima primenjuje doktrinu ekvivalentne zaštite.

Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe", *Human Rights Law Review*, vol. 6, no. 1, 2006, str. 112-113; J. Wetzel, (2003), str. 2822-2862; M. Varju, *On Divergence in European Human Rights Law - The European Convention on Human Rights and European Community Law - A Claim of Non-Divergence*, The University of Hull, 2008, str. 87; P. Drzemczewski, "The Council of Europe's position with respect to the EU Charter of Fundamental Rights", *Human Rights Law Journal*, vol. 22, no.1-4, 2001, str. 28-30.

⁵ G. de Búrca, "Fundamental Human Rights and the Reach of EC Law", *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 13, no. 3, 1993, str. 316; P-M. Dupuy, "The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice", *New York University Journal of International Law and Politics*, vol. 31, 1999, str. 797-798; S. Spelliscy, "The Proliferation of International Tribunals: A Chink in the Armor", *Columbia Journal of Transnational Law*, vol. 40, no. 3, 2001, str. 155.

⁶ U tom kontekstu Venecijanska komisija Saveta Evrope navodi u svom izveštaju da usled imanentnih razlika, razvoj ova dva sistema nije bio u potpunosti "paralelan". B. Venice Commission of the Council of Europe, "Draft Opinion on Implications of a Legally-Binding EU Charter of Fundamental Rights on Human Rights Protection in Europe", No. 256/2003, 10 October 2003, Strasbourg, para. 3.

⁷ M. Varju, (2008), str. 19; A. von Bogdandy, "The European Union as a Human Rights Organization? Human Rights and the Core of the European Union", *Common Market Law Review*, vol. 37, no. 6, 2000, str. 1333.

Naime, ESLJP u svojoj dosadašnjoj praksi primene te doktrine toleriše izvestan stepen neusaglašene prakse dva suda koja, još uvek, nije tih razmera da bi vodila zaključku o "očiglednoj manjkavosti" zaštite koja se pruža u okviru EU.⁸ Pitanje stvarnih razmera i pojava oblika neusaglašenosti ponovo je dobilo na aktuelnosti u kontekstu razmatranja opravdanosti uvođenja mehanizma pristupanja EU EKLJP, kao i na putu formulisanja optimalnih karakteristika datog mehanizma.

U okviru ovog rada biće predstavljeni pojava oblici i stvarne razmere neusklađenog tumačenja člana 6. EKLJP u jurisprudenciji dva suda, kao i sagledani međuticaji koji su dva suda ostvarili u cilju otklanjanja neusaglašenog tumačenja odredbi datog člana 6. EKLJP. Predstojeća analiza, dakle, ima za cilj da kroz sažeto evolutivno ispitivanje relevantne sudske prakse, koja se odnosi na predmete u kojima su nadnacionalni sudovi različito tumačili odredbe člana 6. EKLJP, pokaže da li oblici neusklađenog tumačenja prava na pravično suđenje u jurisprudenciji dva suda zaista predstavljaju istorijsku kategoriju ili je reč o problemu koji nije izgubio na aktuelnosti, nadživевši, dakle, dosadašnje reforme izvršene u okviru evropskog sistema zaštite ljudskih prava.

U evropskom poretku zaštite ljudskih prava prisutna je u izvesnoj meri i neusaglašena praksa dva suda u pogledu tumačenja člana 8. EKLJP kojim se jemči pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, člana 7. stava 1. EKLJP, koji se odnosi na načelo zabrane retroaktivnosti strože kazne, člana 4. Protokola br. 7. uz EKLJP, kojim se predviđa da niko ne može da bude suđen i kažnjen dva puta u istoj stvari, kao i primene člana 13. EKLJP kojim se jemči pravo na delotvoran pravni lek.⁹ Međutim, na ovom mestu, analiza neusklađene jurisprudencije ograničava se na slučajeve u kojima su sudovi u određenim

⁸ C. Costello, (2006), str. 103-111.

⁹ V. npr. u pogledu različitih tumačenja čl. 7. st. 1. EKLJP para. 231. presude u predmetu br. 189/02, *Dansk Rørindustri and Others v. Commission of the European Communities*, od 28. juna 2005. godine, ECR 2005, I-5425 i para. 35. ranije citirane presude u predmetu *Michel Cantoni v. France*, navedeno prema K. Nordlander, "Joined Cases C-189/02 P, C-205/02 to C-208/02 P and C-213/02 P, *Dansk Rørindustri and others v. Commission*, judgment of the Court (Grand Chamber) of 28 June 2005, not yet reported", *Common Market Law Review*, vol. 43, no. 2, 2006, str. 571-582; R. R. Churchill, N. G. Foster, "Double Standards in Human Rights? The Treatment of Spanish Fishermen by the European Community", *European Law Review*, vol. 12, 1987, str. 430-443. Takođe, v. npr. u pogledu različitog tumačenja člana 4. Protokola br. 7. uz EKLJP presudu u predmetu br. 14/68, *Walt Wilhelm and Others v. Bundeskartellamt*, od 13. februara 1969. godine, ECR 1969, 1 i *Gradinger v. Austria*, predstavka br. 15963/90, presuda od 23. oktobra 1995, navedeno prema N. J. S. Lockhart, J. H. H. Weiler, (1995), str. 92.

periodima različito tumačili pravo na pravično suđenje garantovano članom 6. EKLJP.

2. Praksa neusklađenog tumačenja prava na pravično suđenje zajemčenog članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima

SP je u više predmeta¹⁰ uporno ponavljao da podvrgava postupke koji se vode shodno pravu EU kontroli usklađenosti sa standardima člana 6. EKLJP, kojima se jemči pravo na pravično suđenje. Međutim, i pored toga, ukazivalo se u doktrini na slučajeve neusklađenih tumačenja dve različite komponente datog člana. Stoga se, najpre, pristupa analizi neusklađenih praksi, koja se javlja u pogledu tumačenja prava lica da ne inkriminiše samo sebe, a nakon toga i ispitivanju slučajeva neusaglašenog tumačenja prava na akuzatorski postupak.

2.1. Neusklađena tumačenja prava lica da ne inkriminiše samo sebe kao komponente prava na pravično suđenje

Gledište SP u presudi u predmetu *Orkem*¹¹ je u suprotnosti sa kasnijim stavom Evropskog suda u predmetu *Funke*¹² u pogledu pružanja zaštite pravu lica da ne inkriminiše samo sebe.¹³ Naime, SP je u presudi u predmetu *Orkem* odbio zahtev da primenom člana 6. EKLJP pruži zaštitu pravnom licu, čija je povreda prava da ne doprinosi vlastitoj optužbi bila istaknuta.¹⁴ Naime, SP je u datom predmetu

¹⁰ V. između ostalog, presudu u predmetu br. 374/87, *Orkem v. Commission*, od 18. oktobra 1989. godine, 3283, presudu u spojenim predmetima br. 238/99 P, 244/99 P, 245/99 P, 247/99 P, 250/99 P do 252/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij and others v. Commission*, od 15. oktobra 2002. godine, ECR 2002, I-8375, kao i presudu u predmetu br. 185/95, *Baustahlgewebe GmbH v. Commission of the European Communities*, od 17. decembra 1998. godine, ECR 1998, 08417.

¹¹ V. između ostalog, ranije citiranu presudu u predmetu br. 374/87, *Orkem v. Commission*.

¹² V. presudu u predmetu *Funke v. France*, predstavka br. 10828/84, presuda od 25. februara 1993. godine.

¹³ Za potrebe ovog rada formulacije "pravo lica da ne inkriminiše samo sebe" i "pravo da ne doprinosi svojoj optužbi" imaju isto značenje. R. Lawson, (1994), str. 234; D. Curtin, "Constitutionalism in the European Community - The Right to Fair Procedures in Administrative Law", *Human Rights and Constitutional Law: Essays in Honour of Brian Walsh* (ed. J. O'Reilly), Round Hall Press, Dublin, 1992, str. 316-317.

¹⁴ Značajno je napomenuti da je i pre presude u predmetu *Orkem*, SP u presudi u spojenim predmetima *Muzik Difusion Fransez* našao da se čl. 6. EKLJP ne primenjuje na Komisiju kada deluje u oblasti prava konkurencije, budući da Komisija ne može da se smatra sudom u smislu čl. 6. EKLJP. Data presuda je ocenjena "neusklađenom sa praksom Evropske komisije i ESLJP" u meri u kojoj se u njoj drži da se na Komisiju ne primenjuju odredbe čl. 6. EKLJP, kada postupa u oblasti prava konkurencije. V. presudu u spojenim predmetima br. 100-103/80, SA

utvrdio da dato pravo ne predstavlja nužnu komponentu prava na pravično suđenje u smislu člana 6. EKLJP.¹⁵ Tačnije, SP nije našao da primoravanjem pravnog lica da otkrije i pruži podatke u toku preliminarne istrage, koji se dalje mogu upotrebiti kao dokaz protiv njega, dolazi do povrede člana 6. EKLJP.¹⁶ Nasuprot tome, ESLJP je u presudi u predmetu *Funke*, zauzeo drugačiji stav, držeći da pravo lica da ne inkriminiše samo sebe predstavlja značajan aspekt prava na pravično suđenje koje se jemči članom 6. EKLJP.¹⁷

Presuda ESLJP nije uticala na dalju praksu SP u pogledu pružanja zaštite pravu lica da ne inkriminiše samo sebe. Naime, SP je i nakon presude ESLJP u predmetu *Funke* čvrsto ostao pri svom ranijem stanovištu uskraćivanja zaštite žrtvama povrede prava lica da ne inkriminišu sama sebe, odnosno da ne doprinose vlastitoj optužbi, odražavajući na taj način neusklađenu praksu dva suda po tom pitanju.¹⁸

Međutim, pre ishitrenog donošenja konačnog zaključka o potpunoj neusaglašenosti praksi po pitanju pružanja zaštite pravu lica da ne inkriminiše samo sebe, na ovom mestu potrebno je učiniti još nekoliko nužnih napomena, kojima se umanjuju razmere stvarne neusaglašenosti.¹⁹

Najpre, ESLJP se već u svojoj narednoj presudi u predmetu *Sanders*,²⁰ sa svojim rezonovanjem približio pristupu SP u predmetu *Orkem*, relativizujući na taj način svoj stav i umanjujući stepen stvarne neusaglašenosti.²¹ Naime, dok je ESLJP u

Musique Diffusion Francaise and Others v. Commission of the European Communities, od 7. juna 1983. godine, ECR 1983, 1825; R. Lawson, "Human Rights Protection in Europe: The Court of Justice of the European Communities and the European Court of Human Rights", *Contemporary International Law Issues: Opportunities at a Time of Momentous Change* (ed. R. Lefeber), Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1994, str. 234.

¹⁵ R. Lawson, (1994), str. 234; D. Curtin, (1992), str. 293-317.

¹⁶ V. ranije citiranu presudu u predmetu br. 374/87, *Orkem v. Commission*, para. 34-35.

¹⁷ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Funke v. France*, para. 44.

¹⁸ V. presudu u predmetu br. 34/93, *Société Générale v. Commission*, od 8. marta 1995. godine, ECR 1995, II-545; ranije citiranu presudu u spojenim predmetima br. 238/99 P, 244/99 P, 245/99 P, 247/99 P, 250/99 P do 252/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij and others v. Commission*, od 15. oktobra 2002. godine, ECR 2002, I-8375; kao i presudu u predmetu br. 301/04 P, *Commission v. SGL Carbon AG*, od 29. juna 2006. godine, ECR 2006, I-5915 navedeno prema F. van den Berghe, "The EU and Issues of Human Rights Protection: Same Solutions to More Acute Problems?", *European Law Journal*, vol. 16, no. 2, 2010, str. 120.

¹⁹ F. van den Berghe, str. 120.

²⁰ *Saunders v. UK*, predstavka br. 19187/91, presuda od 17. decembra 1996. godine.

²¹ F. van den Berghe, str. 120.

predmetu *Funke* istakao da svako lice optuženo za krivično delo ima pored prava na ćutanje i pravo da ne doprinosi vlastitoj optužbi,²² u predmetu *Sanders* je odstupio od tog stava ističući da se pravo lica da samo sebe ne inkriminiše prvenstveno odnosi na poštovanje volje okrivljenog lica da ćuti.²³ Drugim rečima, presudom u predmetu *Sanders* došlo je do ograničavanja sadržine datog prava, izričitim isticanjem da zaštita prava lica da samo sebe ne inkriminiše ne uključuje i zabranu korišćenja materijala koji bi se pod prinudom mogao dobiti od okrivljenog, ukoliko postoji nezavisno od njegove volje, kao što su, između ostalog, dokumenti dobijeni na osnovu naloga, rezultati alkokotesta, nalazi uzoraka krvi i urina i tkiva za DNK ispitivanja.²⁴ Dakle, sužavanje domašaja prava lica da ne inkriminiše samo sebe izvršeno presudom u predmetu *Sanders* svakako umanjuje razlike između dva suda u pogledu zaštite prava lica da ne inkriminiše samo sebe.

Nadalje, prilikom sagledavanja stvarnih razmera neusaglašenosti praksi po pitanju prava lica da ne inkriminiše samo sebe relevantno je i stanovište koje zastupa autorka Dajn (*Dine*), kojim se ističe neuporedivost praksi dva suda po ovom pitanju. Njihova neuporedivost pripisuje se, pre svega, činjenici da se dato pravo primenjuje u različitim sferama, odnosno da se domašaj datog prava na različit način određuje u njihovim porecima. Naime, dok ESLJP to pravo u načelu priznaje svakom licu optuženom za krivično delo, SP razmatra njegovu primenjivost u pogledu subjekata koji su podvrgnuti preliminarnoj istrazi zbog sumnje da su zabranjenim potezima narušili konkurenciju na tržištu.²⁵

Stoga se zaključak o neusaglašenom tumačenju člana 6. EKLJP može izvesti jedino ukoliko se prethodno utvrdi da se preliminarna istraga koju preuzima Komisija u slučaju sumnji da se zabranjenim potezima narušava konkurencija na tržištu može smatrati "krivičnim" postupkom po svojoj prirodi. U tom kontekstu, autorka dalje ukazuje na neadekvatnost tvrdnje koja dominira u naučnim

²² V. ranije citiranu presudu u predmetu *Funke v. France*, para. 44, navedeno prema K. Harbi, N. Mol, *Pravo na pravično suđenje, Vodič za primenu člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima*, br. 6, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2007, str. 85.

²³ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Saunders v. UK*, para. 68-69, navedeno prema K. Harbi, N. Mol, (2007), str. 86.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ J. Dine, "Criminal Law and the Privilege Against Self-Incrimination", *The European Union Charter of Fundamental Rights* (eds. S. J. Peers, A. Ward), Hart Publishing, Oxford, 2004, str. 270-274.

krugovima da SP pruža slabiju zaštitu ovom pravu od ESLJP, bez prethodnog utvrđivanja da li se data vrsta preliminarne istrage može smatrati krivičnom.²⁶

Međutim, pitanje da li se istrage koje preuzima Komisija u slučaju sumnji da se određenim potezima narušava konkurencija na tržištu mogu podvesti pod krivične postupke u smislu člana 6. EKLJP je kao kompleksno i kontroverzno podělilo stručnu i naučnu javnost.²⁷ Tako, na primer, dok određena grupa autora predvođena Grinom (*Green*) i Vilsom (*Wils*) smatra da se date kazne mogu smatrati krivičnopravnim ili bar kvazi-krivičnopravnim sankcijama, pojedine presude SP pružaju osnov za drugačije stanovište.²⁸ Prisutno je u naučnim krugovima i stanovište koje, između ostalog, zastupaju i npr. Harding (*Harding*) i Džošua (*Joshua*) kojim se tvrdi da komunitarni pravni poredak ne pruža jasan odgovor na to pitanje.²⁹

Iako, novija sudska praksa SP takođe ne pruža direktan odgovor na sporno pitanje, u presudama se sve eksplicitnije ukazuje na "nekrivičnopravni" karakter preliminarnih istražnih postupaka kojima pribegava Komisija. Na prvom mestu, presuda u predmetu *Orkem*, nije doprinela razjašnjanju ove dileme, budući da se njome niti potvrđuje stanovište da datu preliminarnu istragu treba tretirati kao krivični postupak, niti se njome isključuje takva mogućnost.³⁰ Slično tome, naknadna presuda u predmetu *Socijete Ženeral* ne pruža direktan odgovor, ali se njome bar unose izvesna preciziranja, isticanjem da pravo na odbranu, kao osnovno načelo, treba poštovati ne samo u administrativnim postupcima koji vode izricanju kazni, već i u toku preliminarnih istražnih postupaka koji mogu da budu odlučujući za utvrđivanje nezakonite prirode postupanja u koje su uključena pravna lica.³¹ Specifičnost ovih presuda ogleda se u tome što se otvara mogućnost da se pravo odbrane prizna i kod preliminarnih istražnih postupaka,

²⁶ J. Dine, (2004), str 273.

²⁷ *Ibid.*, str 278.

²⁸ B. N. Green, "Evidence and Proof in EC Competition Cases", *Procedure and Enforcement in EC and US Competition Law* (eds. P. J. Slot et al.), Sweet and Maxwell, London, 1993, str. 129-130; W. P. J. Wils, "Self-Incrmination in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis", *World Competition: Law and Economics Review*, vol. 26, no 4, 2003, str. 580-582.

²⁹ C. Harding, J. Joshua, *Regulating Cartels in Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2003, str. 173.

³⁰ Tačnije, u predmetu *Orkem* SP nije odbio mogućnost da se postupak u slučaju sumnje da je došlo do narušavanja konkurencije može smatrati kao da uključuje krivičnu optužbu. M. Varju, (2008), str. 233.

³¹ V. ranije citiranu presudu u predmetu br. 34/93, *Société Générale v. Commission*, para. 3.

iako SP propušta da ih poistoveti sa postupcima koji imaju "krivičnopravni" karakter.

SP je, međutim, u svojim novijim presudama zauzeo eksplicitniji stav kojim se suprotstavlja viđenju o krivičnopravnoj prirodi preliminarnih istražnih postupaka. Naime, u presudama u predmetima *Tetra Pak*³² i *Bolore*,³³ SP je utvrdio da kazne koje se izriču zbog kršenja pravila konkurencije nisu krivičnopravne prirode.

Odsustvo čvrstih argumenata koji bi svedočili u prilog sagledavanja datih preliminarnih postupaka Komisije kao "krivičnopravnih", otežava poređenje kvaliteta i nivoa zaštite koju dva suda pružaju pravu lica da ne inkriminiše samo sebe, budući da se za razliku od analiziranih presuda SP, relevantne presude ESLJP odnose na krivičnopravne postupke. Stoga, ne može se zaključiti da SP pruža slabiju zaštitu od ESLJP po tom pitanju.

Nasuprot tome, pojedini autori, čak idu korak dalje, ističući da SP u svojoj jurisprudenciji pruža jaču zaštitu datom pravu nego ESLJP. Oni taj zaključak zasnivaju, doduše, na veoma selektivnom uvidu i citiranju samo pojedinih delova iz presuda SP i ESLJP. Tako, u prilog superiornosti zaštite koju pruža SP, oni navode da SP nalazi da "se na član 6. [...] mogu pozivati preduzeća nad kojima se sprovodi istraga zbog sumnje da je određenom praksom došlo do narušavanja konkurencije na tržištu" i da je "neophodno da se spreči [da prava odbrane] budu nepovratno narušena u toku preliminarnih istražnih postupaka".³⁴ S druge strane, ESLJP je, nasuprot tome u predmetima *Sanders*³⁵ i *Fejd*,³⁶ našao da "zahtev da takva preliminarna istraga treba da bude podvrgnuta [...] članu 6. stavu 1. [EKLJP] bi u praksi neopravdano sprečio efikasno regulisanje u javnom interesu složenih finansijskih i komercijalnih aktivnosti".³⁷

³² V. presudu u predmetu br. 83/91, *Tetra Pak International SA v. Commission of the European Communities*, od 6. oktobra 1994. godine, ECR 1994, II-755, para. 235.

³³ V. presudu u spojenim predmetima br. 109, 118, 122, 125-126, 128-129, 132 i 136/02, *Bolloré SA and Others v. Commission of the European Communities*, od 26. aprila 2007. godine, ECR II-2007, 947, para. 86.

³⁴ V. ranije citiranu presudu u predmetu br. 374/87, *Orkem v. Commission*, para. 30 i 33.

³⁵ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Saunders v. UK*.

³⁶ *Fayed v. UK*, predstava br. 17101/90, presuda od 21. septembra 1994. godine.

³⁷ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Saunders v. UK*, para. 67 i ranije citiranu presudu u predmetu *Fayed v. UK*, para. 62.

Umesto zalaženja u ocenu stvarnih razmera neusaglašenosti praksi dva suda po datom pitanju, potrebnije je, na ovom mestu, naglasiti nedovoljnu srodnost, pa samim tim i neuporedivost zaštite koja se pruža ovom pravu u okviru dva poretka.

Važno je imati u vidu da se pravo lica da ne inkriminiše samo sebe razvilo u komunitranom poretku u velikoj meri nezavisno od prava EKLJP.³⁸ Naime, niti formulacija člana 6. EKLJP, niti relevantna sudska praksa ESLJP daju osnov za tumačenje prema kojem bi se odredbama datog člana pružala zaštita pravnim licima koji su podvrgnuti istrazi, koja se sprovodi u slučaju sumnje da je narušena konkurencija.

Kao što je već napomenuto, osnovna specifičnost i inovativnost pristupa SP, počevši još od presuđivanja u predmetu *Orkem*, krije se u tome što se u njegovoj praksi počinje da razmatra, pa makar i samo načelna mogućnost da se pravu na odbranu, pa uz njega i pravu lica da ne inkriminiše samo sebe, pruži zaštita već u fazi preduzimanja preliminarne istrage. Stoga u jurisprudenciji SP, pravo lica da ne inkriminiše samo sebe nužno ne pretpostavlja postojanje optužbe.³⁹

Iz svega ovoga može se zaključiti da dato pravo u dva sistema ima različite oblasti primene, kao i da je, u izvesnoj meri, prisutno neusaglašeno tumačenje dva suda. Međutim, s obzirom da se u odlukama dva suda presuđivalo o različitim aspektima tog prava, pitanje neusaglašenosti njihovih praksi u tom pogledu ima samo ograničeni značaj.

2.2. Neusklađena tumačenja prava na akuzatorski postupak kao komponente prava na pravično suđenje

Neusaglašena jurisprudencija javlja se i u pogledu prava na akuzatorski postupak koji predstavlja komponentu prava na pravično suđenje. Pravo na akuzatorski postupak u načelu označava mogućnost da stranke u postupku, u krivičnim i građanskim stvarima, budu upoznate sa svim dokazima ili napomenama koji su priloženi u spisu i mogu da ih komentarišu.⁴⁰

³⁸ M. Varju, (2008), str. 232.

³⁹ *Ibid.*, str. 231.

⁴⁰ *Ruiz-Mateoz v. Spain*, predstavka br. 12952/87, presuda od 23. juna 1993, para. 63, navedeno prema K. Harbi, N. Mol, (2007), str. 88.

U naučnim i stručnim krugovima⁴¹ prevladava shvatanje da se presudom u slučaju *Emesa Sugar*,⁴² u kojoj je SP našao da opšti pravozastupnik vršenjem svojih ovlašćenja nije povredio član 6. EKLJP, odstupa od stava ESLJP u predmetu *Vermulen protiv Belgije*.⁴³ Iako shvatanje iz predmeta *Vermulen* nije usamljeno, već ga je ESLJP uporno ponavljao u nizu predmeta,⁴⁴ na ovom mestu će se najpre predstaviti različitost sudskih pristupa između presuda u predmetima *Emesa Sugar* i *Vermulen*, budući da je SP u predmetu *Emesa Sugar*, u svom rezonovanju posebnu pažnju posvetio analizi presude u predmetu *Vermulen*, da bi na kraju naveo razloge zbog kojih odstupa od iste.

U predmetu *Emesa Sugar*, pokrenuto je pitanje da li su član 18. Statuta i član 59. Poslovnika SP koji predviđaju da opšti pravozastupnik ima poslednju reč u usmenom postupku, protivni pravu na pravično suđenje koje se štiti članom 6. stav 1. EKLJP.⁴⁵ Tužiocu u datom postupku nije bila pružena mogućnost da se izjasni povodom mišljenja opšteg pravozastupnika.

Tužilac se u postupku izričito pozvao na presudu ESLJP u predmetu *Vermulen protiv Belgije*, u kojoj je ESLJP ustanovio povredu člana 6. stava 1. EKLJP zbog uskraćivanja mogućnosti davanja komentara na zaključke belgijskog opšteg pravobranioca pred Belgijskim kasacionim sudom. SP je, odgovarajući na iznete navode istakao da je u predmetu *Vermulen*, ESLJP našao "da je uskraćivanje

⁴¹ L. Q. C. Goldsmith, "A Charter of Rights, Freedoms and Principles", *Common Market Law Review*, vol. 38, no. 5, 2001, str. 1206; R. Lawson, (2000), str. 990. Bomat (Beaumont) je tvrdio da se radi samo o neznatnoj suprotstavljenosti praksi ESLJP, koja je posledica krutog i tradicioinalnog razlikovanja kojem je pribegao SP. V. P. Beaumont, "Human Rights: Some Recent Developments and their Impact on Convergence and Divergence of Law in Europe", *Convergence and Divergence in European Public Law* (eds. P. Beaumont, C. Lyons, N. Walker), Hart Publishing, Oxford, 2002, str. 159.

⁴² V. presuda u predmetu br. 17/98, *Emesa Sugar (Free Zone) NV v. Aruba*, od 8. februara 2000. godine, ECR 2000, I-675, para. 8.

⁴³ *Vermeulen v. Belgium*, predstavlka br. 19075/91, presuda od 20. februara 1996. godine.

⁴⁴ Presuda u predmetu *Lobo Makado* je doneta istog dana kada je doneta i presuda u predmetu *Vermulen*, ali u postupku u kojem se štite socijalna prava. V. *Lobo Machado v. Portugal*, predstavlka br. 15764/89, presuda od 20. 02. 1996; *Nideröst -Huber v. Switzerland*, predstavlka br. 18990/91, presuda od 18. februara 1997. godine; *Van Orshoven v. Belgium*, predstavlka br. 20122/92, presuda od 25. juna 1997. godine.

⁴⁵ B. Conforti, "Community Law and European Convention on Human Rights: A Quest for Coordination", *Man's Inhumanity to Man - Essays on International Law in Honour of Antonio Cassese* (eds. L. C. Vohrah et al.), Kluwer Law International, The Hague, 2003, str. 222.

mogućnosti *Vermulenu* da se izjasni povodom podneska belgijskog opšteg pravobranioca pre kraja ročišta uzrokovalo povredu prava na akuzatorski postupak". SP dalje podseća da je ESLJP u datom predmetu utvrdio kršenje EKLJP, iako je pre toga istakao da opšti pravobranilac ima osnovnu dužnost da "pomogne Sudu u donošenju odluke i da proveri da li je sudska praksa usklađena" kao i da je ovu dužnost izvršio "potpuno nepristrasno". Iako se očekivalo da će nakon analize date prakse ESLJP, SP, baš poput ESLJP, utvrditi povredu EKLJP, on je, nasuprot tome, našao da je presuda u slučaju *Vermulen* neprimenjiva na ovaj slučaj, te da u datom slučaju nije došlo do povrede prava na akuzatorski postupak.⁴⁶

Naime, SP je svoju odluku zasnovao na razgraničavanju funkcija opšteg pravozastupnika pred SP od belgijskog opšteg pravobranioca, isticanjem da za razliku od belgijskog opšteg pravobranioca, mandat opšteg pravozastupnika pred SP odlikuje potpuna nezavisnost i nepristrasnost.⁴⁷ Za razliku od belgijskog opšteg pravobranioca, opšti pravozastupnik nije predstavnik drugog organa, već član SP.⁴⁸ SP je, takođe ukazao da bi mogućnost davanja komentara na mišljenje opšteg pravozastupnika negativno uticala na dužinu trajanja postupka, budući da bi prevođenje tih komentara iziskivalo dopunsko vreme.⁴⁹

Deo naučne misli je uputio oštre kritike razlikovanju izvršenom u predmetu *Emesa Sugar* zbog njegove nedovoljne uverljivosti.⁵⁰ Tako, na primer, iako Losn (*Lawson*) ne poriče specifičnost funkcije opšteg pravozastupnika pred SP, na prvom mestu, ističe da ne vidi suštinsku razliku između položaja opšteg pravozastupnika pred SP i nacionalnih pravobranilaca, koji postupaju pred najvišim sudovima Francuske, Belgije, Holandije, Portugalije i Italije. Naime, položaji ovih subjekata takođe se međusobno razlikuju od države do države, što, između ostalog, potvrđuju i njihovi različiti nazivi.⁵¹ Međutim, te razlike nisu suštinske, budući da se u svakom slučaju radi o nezavisnim i nepristrasnim

⁴⁶ *Ibid.* str. 222-223.

⁴⁷ Belgijski opšti pravobranilac se u izvornom obliku naziva *avocat général*. V. H. C. Krüger, J. Polakiewicz, "Proposals for a Coherent Human Rights Protection System in Europe", *Human Rights Law Journal*, vol. 22, no. 1, 2001, str. 7.

⁴⁸ Odluka u predmetu br. 17/98, *Emesa Sugar v. Netherlands*, od 4. februara 2000, ECR 2000, I-665, para. 13-14.

⁴⁹ *Ibid.*, para. 17.

⁵⁰ B. Conforti, (2003), str. 223; R. Lawson, (2000), str. 987.

⁵¹ U Holandiji se nazivaju *Procureur-Generaal*, u Portugalu *Abogado del Estado*, a u Francuskoj *Commissaire du Gouvernement*, itd. V. H. C. Krüger, J. Polakiewicz, (2001), str. 9.

subjektima koji podnose svoja mišljenja u cilju vršenja uticaja i pružanja saveta sudijama kod odlučivanja. Oni ne nastupaju u svojstvu zastupnika optužbe, već kao predstavnici javnih vlasti.⁵²

Na drugom mestu, ističe se da čak i ako bi se prihvatila teza o postojanju suštinskih razlika između položaja ovih subjekata, na način izložen u *Emesa Sugaru*, takvo razlikovanje ne bi trebalo da utiče na primenu testa razvijenog u *Vermulenu*.⁵³ Naime, u *Vermulenu* ističe se da pravo na akuzatorski postupak pretpostavlja mogućnost za stranke u krivičnim ili građanskim postupcima "da budu upoznate sa svim dokazima i svim napomenama koje su podnete kako bi se uticalo na odluku suda".⁵⁴ Budući da je nesporno da mišljenje opšteg pravozastupnika svakako utiče na odluku SP, ostaje nejasno zbog čega SP nije uskraćivanje mogućnosti strankama da se izjasne povodom mišljenja opšteg pravozastupnika okarakterisao povredom prava na akuzatorski postupak.⁵⁵ Time je svakako odstupio od presude ESLJP u predmetu *Vermulen* u kojoj se, kao što je već istaknuto, jasno predviđa da pravo na akuzatorski postupak označava mogućnost stranaka "da budu upoznate sa svim dokazima i svim napomenama koje su podnete [...] u cilju vršenja uticaja na odluku suda".⁵⁶ Čini se da se razlikovanjem koje je SP učinio u presudi *Emesa Sugar*, ne pruža valjano obrazloženje za izvršeno odstupanje.⁵⁷

Godinu dana nakon odlučivanja SP povodom predmeta *Emesa Sugar*, ESLJP je u presudi u predmetu *Kress* izvršio delimično odstupanje od rezonovanja koje je SP izložio u presudi u predmetu *Emesa Sugar*.⁵⁸ Naime, ESLJP je našao da uskraćivanje mogućnosti strankama da se izjasne povodom podnesaka francuskog državnog zastupnika u administrativnim postupcima pred Državnim savetom se ne može objasniti isključivo nezavisnošću i nepristrasnošću njegove pozicije.⁵⁹ Ova presuda ESLJP je značajna s obzirom da je opšti pravozastupnik obrazovan po uzoru na državnog zastupnika, te se stoga tvrdi da je ESLJP

⁵² R. Lawson, (2000), str. 987.

⁵³ *Ibid.*, str. 988.

⁵⁴ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Vermeulen v. Belgium*, para. 33.

⁵⁵ T. Lock, "A Critical Comment on the Accession of the EU to the ECHR", *Justice Journal*, vol. 8, no. 2, 2011, str. 18-19; R. Lawson, (2000), str. 988.

⁵⁶ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Vermeulen v. Belgium*, para. 33.

⁵⁷ R. Lawson, (2000), str. 988; B. Conforti, (2003), str. 223.

⁵⁸ T. Lock, (2011a), str. 17.

⁵⁹ *Kress v. France*, predstavka br. 39594/98, presuda od 7. juna 2001, para. 71.

zauzimanjem prethodno izloženog stava implicitno odbio razlikovanje izvršeno u *Emesa Sugar*.⁶⁰ Međutim, i pored toga, ESLJP nije u datom slučaju ustanovio povredu člana 6. EKLJP po tom osnovu, budući da pred Državnim savetom postoji ustaljena praksa omogućavanja strankama da traže od državnog zastupnika da ukaže na osnovne elemente svojih podnesaka povodom kojih mogu da se izjasne putem memoranduma.⁶¹

SP je nakon toga potvrdio svoj stav iz predmeta *Emesa Sugar* u naredbi u predmetu *Vadenvereniging i Folgelbesermningvereniging*.⁶² U datom slučaju holandski sud je uputio SP zahtev za dobijanje prethodnog mišljenja zbog toga što se pred njim kao sporno pojavilo pitanje tumačenja Direktive EU od 21. maja 1992. godine o konzervaciji prirodnih staništa i flore i faune.⁶³ Naime, udruženje Kokevister, je u toku postupka pred SP zahtevalo da mu se omogući da se izjasni povodom mišljenja opšteg pravozastupnika.⁶⁴ Bez pozivanja na presudu u predmetu *Kres*, SP je nastavio da razvija svoju argumentaciju prethodno izloženu u *Emesa Sugaru* koja se odnosi na razlikovanje postupka zaštite pred SP od postupka pred nacionalnim sudovima. Naime, on je ukazao da se članom 61. Poslovnika SP omogućava ponovno otvaranje usmene rasprave nakon davanja mišljenja opšteg pravozastupnika, te da je, dakle, strankama dostupno procesno sredstvo kojim se nadomešćuje odsustvo mogućnosti da komentarišu podneske opšteg pravozastupnika.⁶⁵ Zaključujući da izložena procesna rešenja onemogućavaju, po rečima SP, nastupanje povrede člana 6. EKLJP, SP je odbio zahtev koji je podnelo udruženje Kokevister a kojim je traženo da mu se omogući da se izjasni povodom mišljenja opšteg pravozastupnika.

⁶⁰ H. C. Krüger, J. Polakiewicz, (2001), str. 8-9.

⁶¹ V. ranije citiranu presudu u predmetu *Kress v. France*, para. 75-87. Umesto toga, povreda čl. 6. EKLJP je u datom slučaju ustanovljena na osnovu činjenice da je francuski državni zastupnik bio prisutan tokom presuđivanja Državnog saveta.

⁶² Data naredba nije objavljena ali se njeni izvodi navode u kasnijoj odluci ESLJP u predmetu *Kokkelvisserij v. Netherlands. V. Kokkelvisserij v. Netherlands*, predstavka br. 13645/05, odluka o prihvatljivosti od 20. januara 2009. godine; Naredba u predmetu br. 127/02 *Waddenvereniging and Vogelbeschermingsvereniging*, neobjavljena.

⁶³ Council Directive (EEC) 92/43 of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, OJ L 206/7, 1992.

⁶⁴ T. Lock, "Walking on a Tightrope: The Draft ECHR Accession Agreement and the Autonomy of the EU Legal Order", *Common Market Law Review*, vol. 48, no. 4, 2011, str. 1035.

⁶⁵ *Ibid.*

ESLJP je u svom sledećem predmetu *Kokevister protiv Holandije*,⁶⁶ koji je pokrenut nepunih godinu dana nakon okončanja slučaja *Vandenvereniging i Folgelbesermningvereniging* pred SP, sledio stav SP iz datog predmeta. Naime, u datom slučaju se u ulozi podnosioca predstavke ESLJP pojavilo udruženje Kokevister, navodeći da mu je onemogućavanjem da se izjasni povodom mišljenja opšteg pravozastupnika pred SP povređeno pravo na pravično suđenje garantovano članom 6. EKLJP.⁶⁷ Lok (*Lock*) ističe da je ESLJP u datom slučaju u potpunosti prihvatio stanovište SP, pre svega, zbog značaja argumenta o mogućnosti ponovnog otvaranja usmene rasprave.⁶⁸

Međutim, navodi se da se ESLJP u svojoj presudi nije upuštao u iscrpnu analizu slučaja, već se ograničio jedino na ispitivanje da li je pružena zaštita bila "očigledno manjkava", kako bi zaključio da u konkretnom slučaju pružena zaštita "nije bila očigledno manjkava". Pre toga je utvrdio da bi se u datom slučaju navodna povreda EKLJP, ukoliko se dokaže, mogla pripisati Holandiji koja se pojavljuje u ulozi tužene države.⁶⁹ Tačnije, time je ukazano da se specifičnost datog slučaja ogledala u tome što je slučaj pred SP pokrenut zahtevom za dobijanje prethodnog mišljenja i da ta specifičnost povlači značajne posledice. Tako je, prema rečima ESLJP, bitno izvršiti razlikovanje između ovog slučaja i predmeta *Boivan*,⁷⁰ budući da je zahtev u predmetu *Kokevister* zasnovan na "intervenciji SP koja je aktivno tražena od nacionalnog suda u postupku koji je pred njim bio u toku". Stoga, ESLJP na osnovu izloženog tvrdi da se za razliku od predmeta *Boivan* u ovom slučaju nikako ne može "zaključiti da tužena strana nije ni na koji način bila uključena".⁷¹

Stoga, iako presuda ESLJP u predmetu *Kokevister protiv Holandije* nesumnjivo svedoči o postepenom ujednačavanju praksi dva suda po pitanju tumačenja prava na akuzatorski postupak, ostalo je otvoreno pitanje, da li će ESLJP

⁶⁶ V. ranije citiranu odluku u predmetu *Kokkelvisserij v. Netherlands*.

⁶⁷ C. M. J. Ryngaert, "The Responsibility of Member States in Connection with Acts of International Organizations: Assessing the Recent Case Law of the European Court of Human Rights", *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 60, no. 4, 2011, str. 1004.

⁶⁸ T. Lock, (2011b), str. 1035.

⁶⁹ T. Lock, "Beyond *Bosphorus*: The European Court of Human Rights' Case Law on the Responsibility of Member States of International Organizations under the European Convention on Human Rights", *Human Rights Law Review*, vol. 10, no. 3, 2010, str. 543.

⁷⁰ *Boivin v. 34 Member States of the Council of Europe*, predstavka br. 73250/01, odluka o prihvatljivosti od 09. septembra 2008. godine.

⁷¹ V. ranije citiranu odluku u predmetu *Kokkelvisserij v. Netherlands*, para. 3.

usklađeno rezonovanje takođe primeniti, u perspektivi, i u pogledu slučajeva kod kojih se kao predmet postupka pojave pitanja koja su prethodno bila procesuirana pred SP, na osnovu drugih procesnih sredstava, koji nužno ne zahtevaju aktivno učešće tužene države.⁷²

3. Zaključak

Evolutivna analiza oblika neusklađenog tumačenja člana 6. EKLJP od strane dva suda, potvrđuje da problem neusaglašene prakse tumačenja datog člana ne predstavlja statičan koncept, već da je reč o konceptu koji je pretrpeo brojne modifikacije, prevashodno usled ostvarenih međuticaja između dva suda, koji su doprineli ujednačavanju tumačenja EKLJP od strane dva suda. Međutim, iako se radi o dinamičkom konceptu, izvršena analiza ukazuje da problem neusaglašenosti ne predstavlja istorijsku kategoriju, već da su izvesni oblici neusaglašenog tumačenja odredbi člana 6. EKLJP i dalje prisutni u praksi dva suda.

Za razliku od dominantnog stanovišta u pravnoj nauci, da pojava privremene neusklađenosti predstavlja neminovnost, koja nema štetne posledice po zaštitu ljudskih prava u okviru evropskog poretka, izvršena analiza govori u prilog drugačijeg zaključka. Naime, analiza neusklađene prakse dva suda u pogledu tumačenja člana 6. EKLJP potvrđuje da su i dalje ostala otvorena brojna pitanja, pre svega, pitanje domašaja prava lica da ne inkriminiše samo sebe u sistemu EU, kao i pitanje usaglašenosti prakse koja se odnosi na primenu prava na akuzatorski postupak. Postojeće neusaglašenosti i nedorečenosti svakako negativno utiču na pravnu sigurnost i pravnu jednakost u okviru evropskog poretka zaštite ljudskih prava i stoga zahtevaju dalje unapređivanje postojećih nadnacionalnih sistema, pre svega, kroz pažljivo konstruisanje i sprovođenje mehanizma pristupanja EU EKLJP.

⁷² Npr. na osnovu tužbe za poništaj koja se podnosi shodno čl. 263. Ugovora o funkcionisanju EU. B. T. Lock, (2010), str. 543.

Vesna Ćorić*

The Inconsistent Interpretations of Article 6 of the European Convention on Human Rights in Jurisprudence of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights

Summary

The long-standing debate about the level of coherence between the case law of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of European Union with regard to interpretation and application of the European Convention on Human Rights significantly divided scholars and other professionals. In order to address one important segment of the given issue, this paper examines to what extent are case laws of two European courts consistent when it comes to the interpretation and application of the right to a fair trial, which is guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights.

Keywords: European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union, right on a fair trial, European Convention on Human Rights, inconsistent interpretations.

* Scholar Associate, The Institute of Comparative Law, Belgrade.